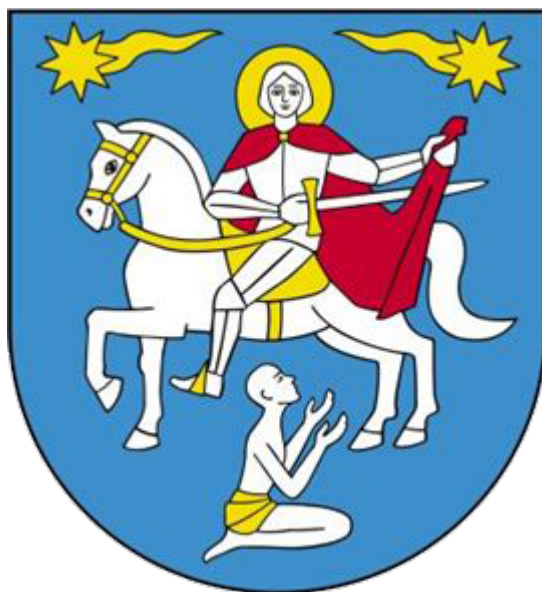

Opracowanie na temat Studium
inwentaryzacji cmentarzy z okresu I Wojny
Światowej położonych na terenie Gminy
Wiśniowa, Udostępnione dzięki uprzejmości
Pani Krystyny Drabik oraz Pani Natalii
Weszka.

Celem niniejszego opracowania jest określenie możliwości poprawy infrastruktury cmentarzy wojennych z okresu I Wojny Światowej, zlokalizowanych na terenie Gminy Wiśniowa, a także zaproponowanie rozwiązania problemów związanych z niedostateczną promocją zabytkowych cmentarzy.

W ramach projektu dokonano inwentaryzacji aktualnego stanu cmentarza „ Na Dziadkówce” oraz „Przy Jureczku”, porównano stan obecny z tym co przedstawiają archiwalne dokumenty gminne. Końcowym etapem projektu jest koncepcja poprawy infrastruktury oraz projekt działań promocyjnych dla obu cmentarzy.

W ramach poniższego opracowania, podjęto następujący szereg zadań:

- zbieranie danych i ich analiza, a w szczególności uzyskanie z Urzędu Gminy w Wiśniowej materiałów archiwalnych dotyczących opisywanych cmentarzy, spotkania z osobami zajmującymi się utrzymaniem cmentarzy, wykonanie inwentaryzacji aktualnego stanu cmentarzy (własne fotografie).
- określenia stanu świadomości lokalnej na temat zabytkowych cmentarzy na terenie Gminy Wiśniowa, szczególnie cmentarzy „ Na Dziadkówce” i „Przy Jureczku” zlokalizowanych w miejscowości Wiśniowa.
- analiza możliwości i problemów związanych z poprawą infrastruktury oraz działaniami promocyjnymi.
- wykonanie projektu koncepcyjnego poprawy działań promocyjnych oraz ustalenie niezbędnych działań dla poprawy infrastruktury.

Materiały wykorzystane przy tworzeniu poniższego opracowania, to m.in. kserokopie archiwalnych dokumentów związanych z projektem cmentarzy oraz ich umiejscowieniem(ryciny), kserokopie map katastralnych z początków XXw, z 1978r., oraz z 1990r., kserokopie decyzji w sprawie wpisanie dobra kultury do rejestru zabytków nieruchomych, kserokopie szkiców cmentarzy, kserokopie fotografii ze zbiorów Urzędu Gminy, wypis i wyrys z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Wiśniowa, mapy administracyjne oraz własne fotografie wykonane w trakcie inwentaryzacji cmentarzy.

Gmina Wiśniowa położona jest w południowej części Województwa Małopolskiego w odległości około 45km od Krakowa. Jest jedną z gmin wchodzących w skład Powiatu Myślenickiego oraz bezpośrednio graniczy z Powiatem Limanowskim.

Rys.1. Mapa Powiatu Myślenickiego 1 – źródło www.wsse.krakow.pl

Przez teren gminy przebiega droga wojewódzka nr 964 łącząca duże szlaki komunikacyjne: E4 biegnącą przez Kraków, Wieliczkę, Bochnię, Tarnów, Rzeszów i Przemyśl, będącą częścią międzynarodowej drogi z Niemiec do Ukrainy i drogę krajową nr 28 przebiegającą od Wadowic aż do przejścia w Medyce(Ukraina). Niedaleko stąd również do kurortów turystycznych takich jak Zakopane czy Szczawnica.

Rys.2. Charakterystyka Położenia Gminy Wiśniowa – źródło UG Wiśniowa- Program Ochrony Środowiska Gminy Wiśniowa.

Gmina Wiśniowa liczy 7 sołectw:

Rys. 3. Mapa Gminy Wiśniowa - źródło www.ug-wisniowa.pl

Obszar gminy Wiśniowa znajduje się w całości na Pogórzu Wielickim, które jest częścią Karpat. W jego południowej stronie położona jest Kotlina Wiśniowej. Przecina ją dolina Krzyworzeki dawniej zwanej Smarkawą. Wiśniowa ze wszystkich stron otoczona jest górami. Od południa wznosi się garb Wierzbanowskiej Góry (778 m n.p.m.) należącej do Beskidu Wyspowego. Wschodnią ścianę tworzy pasmo Ciecienia (829 m n. p. m.) i Księżej Góry (649 m n. p. m.), a północnym zakończeniem jest pojedyncze stożkowate wzniesienie Grodzisko (618 m n. p. m.). Zachodni brzeg tworzą wyniosłe masywy Beskidu Średniego: Lubomir (904 m n. p. m.) z Łysiną (891 m n. p. m.) i Kamiennikiem (818 m n. p. m.). Wiśniowa leży na wysokości 320-400 m n.p.m, w Kotlinie Wiśniowej. Wyglądem swym przypomina obszerną misę otoczoną wokół górami. Gmina Wiśniowa leży na pograniczu Beskidu Średniego (zwanego również Makowskim) i Beskidu Wyspowego. Takie położenie gminy niesie ze sobą wiele zalet takich jak możliwość oglądania panoramy Tatr w pogodne dni czy panoramy Beskidu Wyspowego i Gorców z Turbaczem.

Piękno naturalnego krajobrazu urozmaicają zabytki: fragment grodziska z VII lub VIII w na szczycie góry Grodzisko, zabytkowy XVIII-wieczny modrzewiowy kościół p.w. Św. Marcina w Wiśniowej oraz XIX-wieczny kościół p.w. Matki Boskiej Anielskiej w Węglówce, odbudowane Obserwatorium Astronomiczne na Lubomirze, jak również dwa cmentarze z okresu I wojny światowej. Znajdują się one w wojewódzkim wykazie zabytków i choć nasze pola skropione są krwią żołnierzy, także polskich, którzy tu oddali życie dla Ojczyzny, cmentarze są częściowo zapomniane.

Myślimy, że o tym trzeba pamiętać nie tylko w kolejne rocznice wybuchu tej strasznej wojny, ale zawsze. Poległym żołnierzom winni jesteśmy szacunek i zainteresowanie. Tematyka cmentarzy I wojny światowej wypadła ze świadomości mieszkańców okolic, w których zlokalizowano żołnierskie mogiły. Gorszym od zapomnienia była, zanikająca już na szczęście, niechęć wyrażająca się w różnych negatywnych zachowaniach: dewastacji, kradzieży elementów metalowych i kamiennych. Cmentarze zanikały w krajobrazie. Ze względu na funkcję i symbolikę, a także walory historyczne, zasługują, na inny los. Wciąż, mimo zniszczeń, zachwycają wzajemnym przenikaniem się architektury i przyrody. Zaś ze względu na czas powstania i jednolitą koncepcję architektoniczną tworzą jeden z najciekawszych zespołów wojskowego budownictwa.

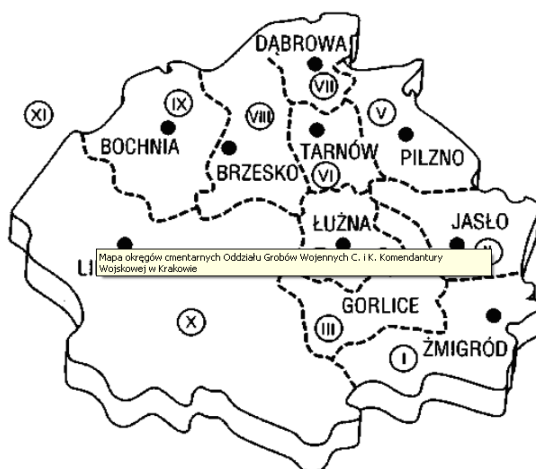
Cmentarz z I Wojny Światowej nr 373 na wzgórzu Dziadkówka w Wiśniowej znajduje się w rejestrze zabytków pod numerem: A-721/97 zaś Cmentarz z I Wojny Światowej nr 374 w przysiółku Jurkówka w Wiśniowej wraz z kaplicą, ogrodzeniem i zielenią otaczającą wpisano w tymże rejestrze pod numer A-722/97.

Przedmiotem więc, poniższego opracowania będzie próba przedstawienia historii powstania cmentarzy, ich położenie, wewnętrzny układ jak również propozycje odnowy i objęcia przez organizacje młodzieżowe opieką całoroczną.

W 1915 r. powstał Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie (niem. Kriegsgräber-Abteilung K.u.K. Militär-Kommando Krakau) – jedna z terenowych filii Wydziału Grobów Wojennych wiedeńskiego Ministerstwa Wojny, utworzonego 3 listopada 1915 roku. Wydzielona jednostka wojska austro-węgierskiego, która doprowadziła do wybudowania zespołu ponad 400 zachodniogalicyjskich cmentarzy wojennych.

Instytucja ta posiadała szerokie uprawnienia i zadania – miała ewidencjonować poległych, ekshumować i komasować zwłoki żołnierzy w wybranych miejscach, a także projektować i budować cmentarze wojenne. Ministerstwo Wojny Austro-Węgier powołało 9 oddziałów grobów wojennych, z których 3 powstały w Galicji (Kraków – Galicja Zachodnia, Przemyśl – Galicja Środkowa, Lwów – Galicja Wschodnia).

Dokonano podziału organizacyjnego. Utworzono jedenaście grup do prac w wybranych kierunkach: Oczyszczania Miejsc Walk (w Tarnowie), Ewidencji Poległych, Koncepcyjną, Kierownictwo Artystyczne, Budowy Cmentarzy, Malarzy, Rzeźbiarzy, Modelarzy, Ogrodników, Fotografów.

Ryc.1 Mapa okęgów cmentarnych Oddziału Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie [źródło Wikipedia].

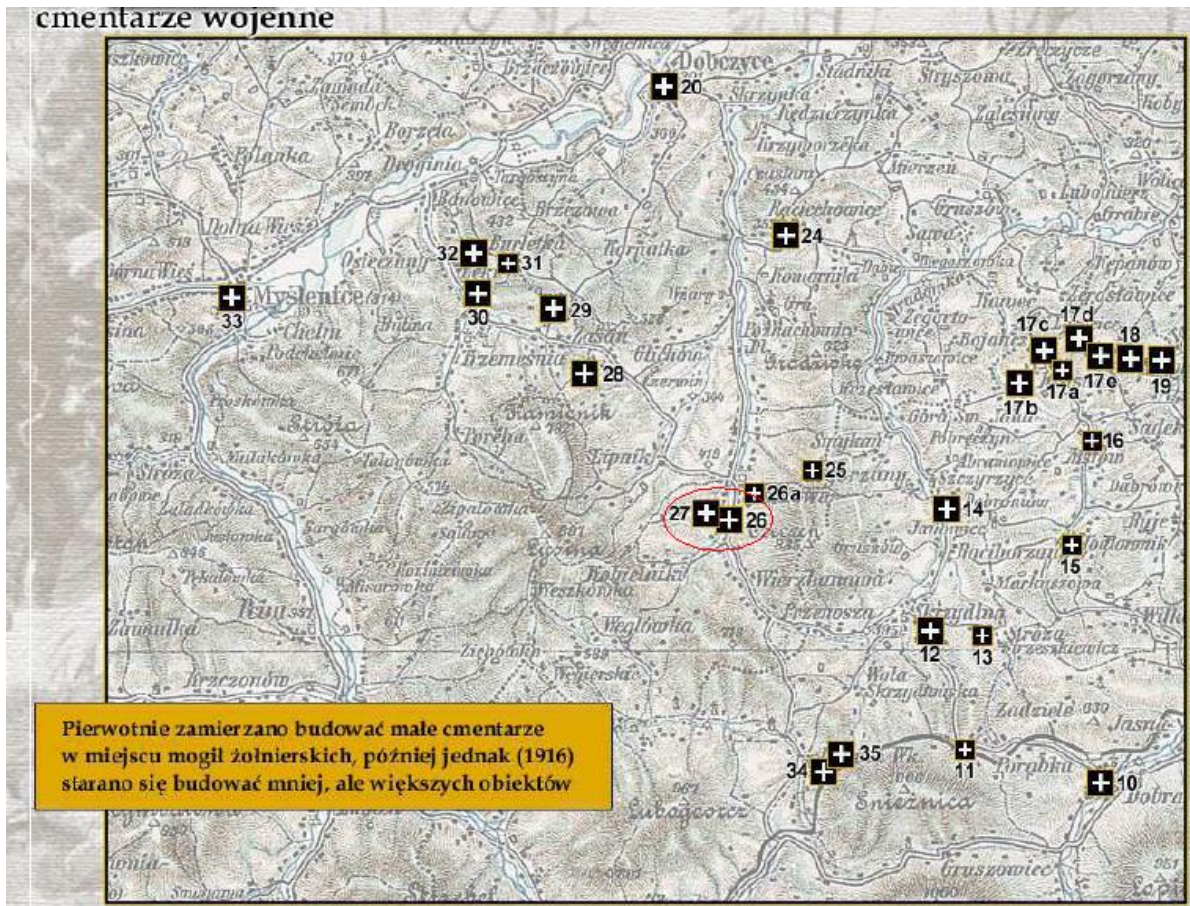
Każdy z okręgów był kierowany przez oficera z wykształceniem inżynierskim lub artystycznym. Do jego obowiązków należało rozpoznanie terenu, nadzór nad wyborem miejsca, projekt techniczny, koncepcja artystyczna, dostawa budulca, załatwianie formalności prawno-własnościowych dla wyznaczonego terenu. Dowódcy okręgów na terenach górskich mieli wyjątkowo trudne zadanie – cmentarze projektowano często w miejscach trudno dostępnych, gdzie pierwszym etapem było zaprojektowanie i wykonanie drogi dojazdowej.

Zakres prac jakie musiały być wykonane obrazują dwie liczby: z pobojozisk zebrano około 60 000 ciał, w tym 43 000 ekshumowano jednocześnie je identyfikując na podstawie dokumentów, mundurów i rzeczy osobistych.

W oddziale zatrudniano zarówno wojskowych (również jeńców) jak i cywilów. Łącznie służyło tam ponad 3000 osób. Byli wśród nich rosyjscy cieśle, włoscy kamieniarze, rzemieślnicy rozmaitych specjalności, ogrodnicy oraz szczególnie starannie dobierani projektanci: architekci, rzeźbiarze. Byli też malarze, rysownicy, fotografowie i kreślarze stanowiący pomocniczy personel artystyczny.

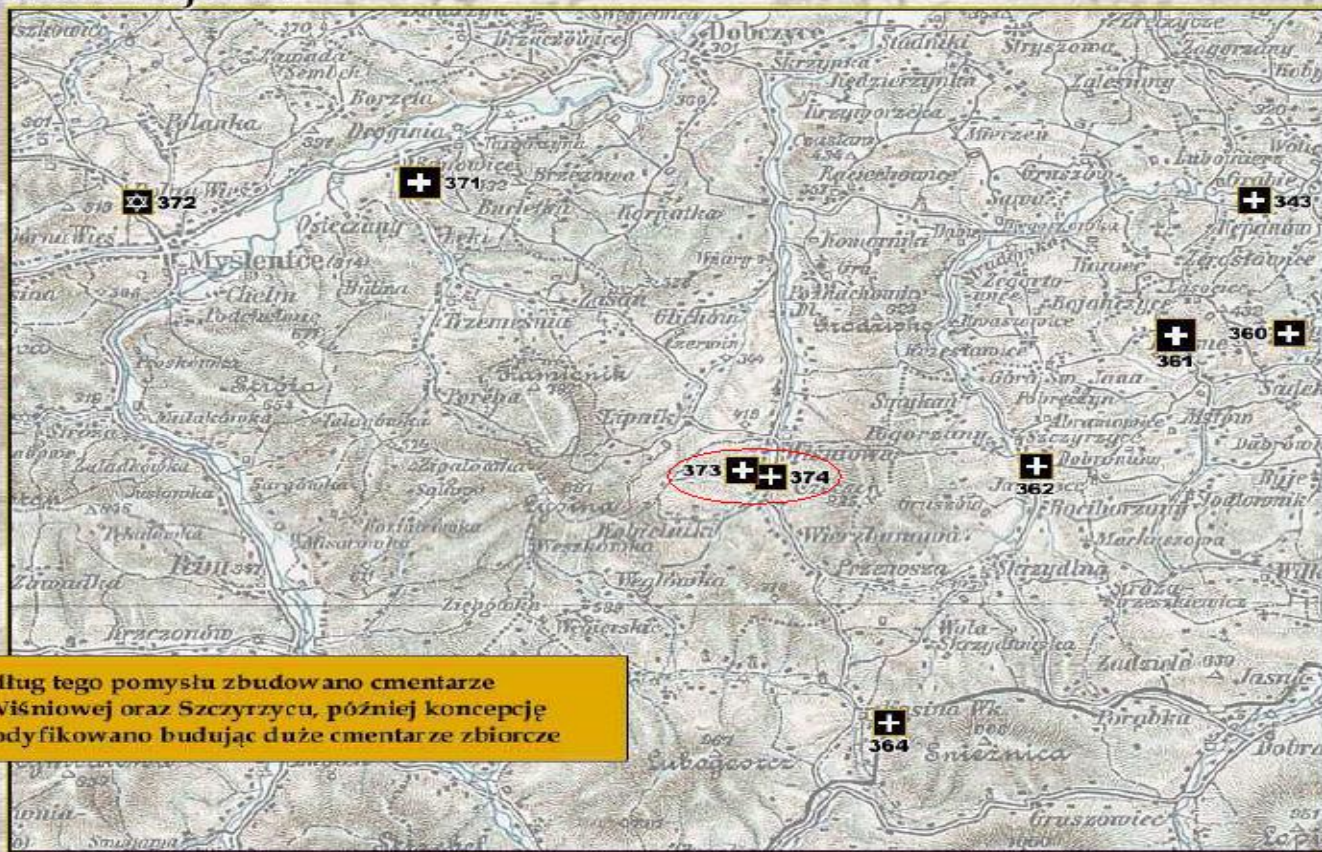
Do budowy ponad 400 cmentarzy użyto ogromne ilości materiałów budowlanych. Pracami technicznymi Wydziału Grobów Wojennych, zajmowała się Komendantura Uprzątnięcia Pól Bitewnych w Tarnowie, jej 12 oddziałów i zakład budowlany w Krakowie z podległymi im zakładami. Prace objęły ekshumację i ponowny pochówek 42 749 zwłok żołnierzy, niezliczone pertraktacje w sprawie przekazania gruntów oraz założenie i rozbudowę 378 cmentarzy z 60 829 pochowanymi.

cmentarze wojenne

Mapa.1. Mapa – projekt rozmieszczenia cmentarzy wojennych [źródło Wikipedia]

cmentarze wojenne

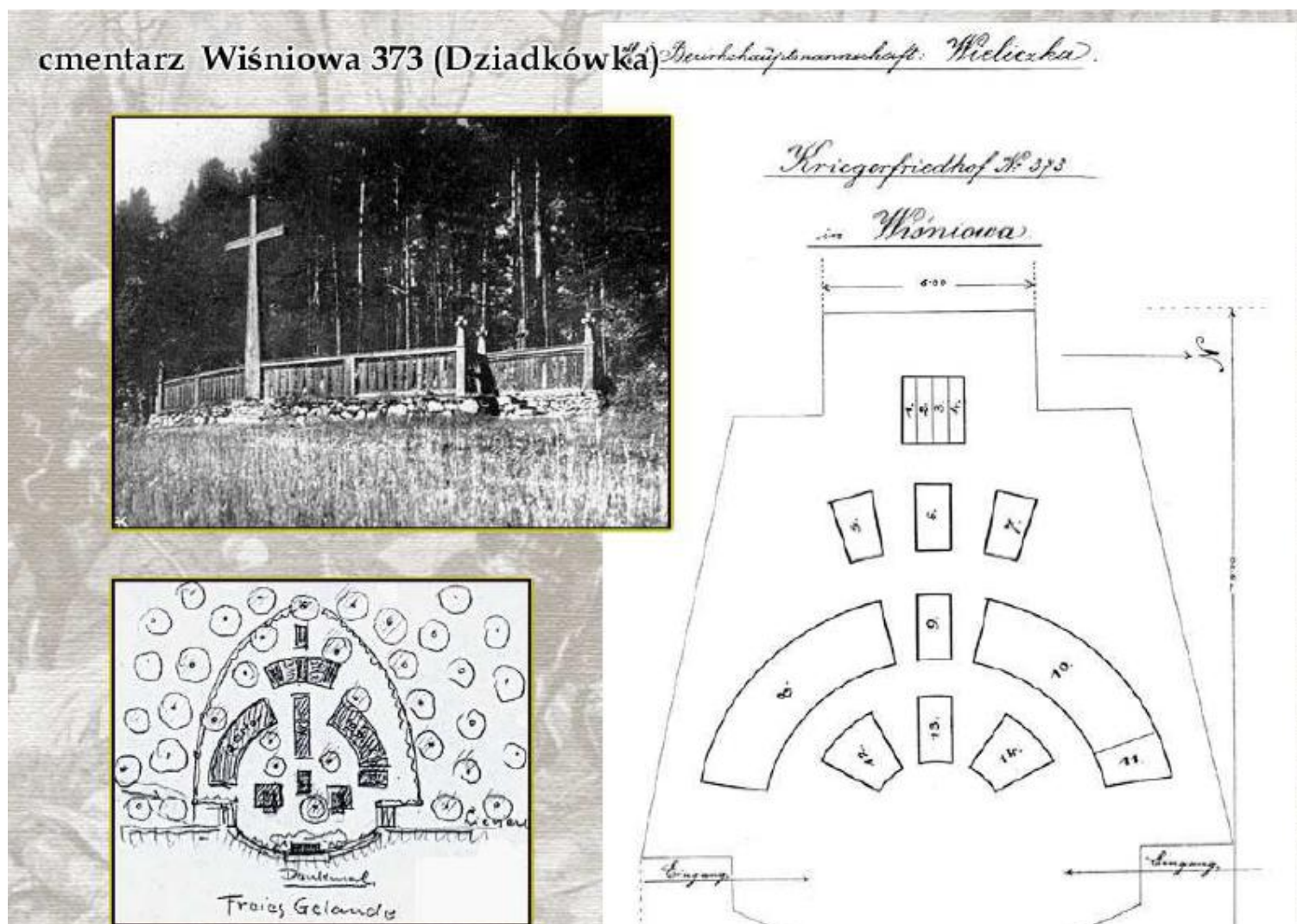

Mapa.2. Mapa – rozmieszczenie cmentarzy wojennych [źródło Wikipedia]

Kalendarium – cmentarz na „Dziadkówce”

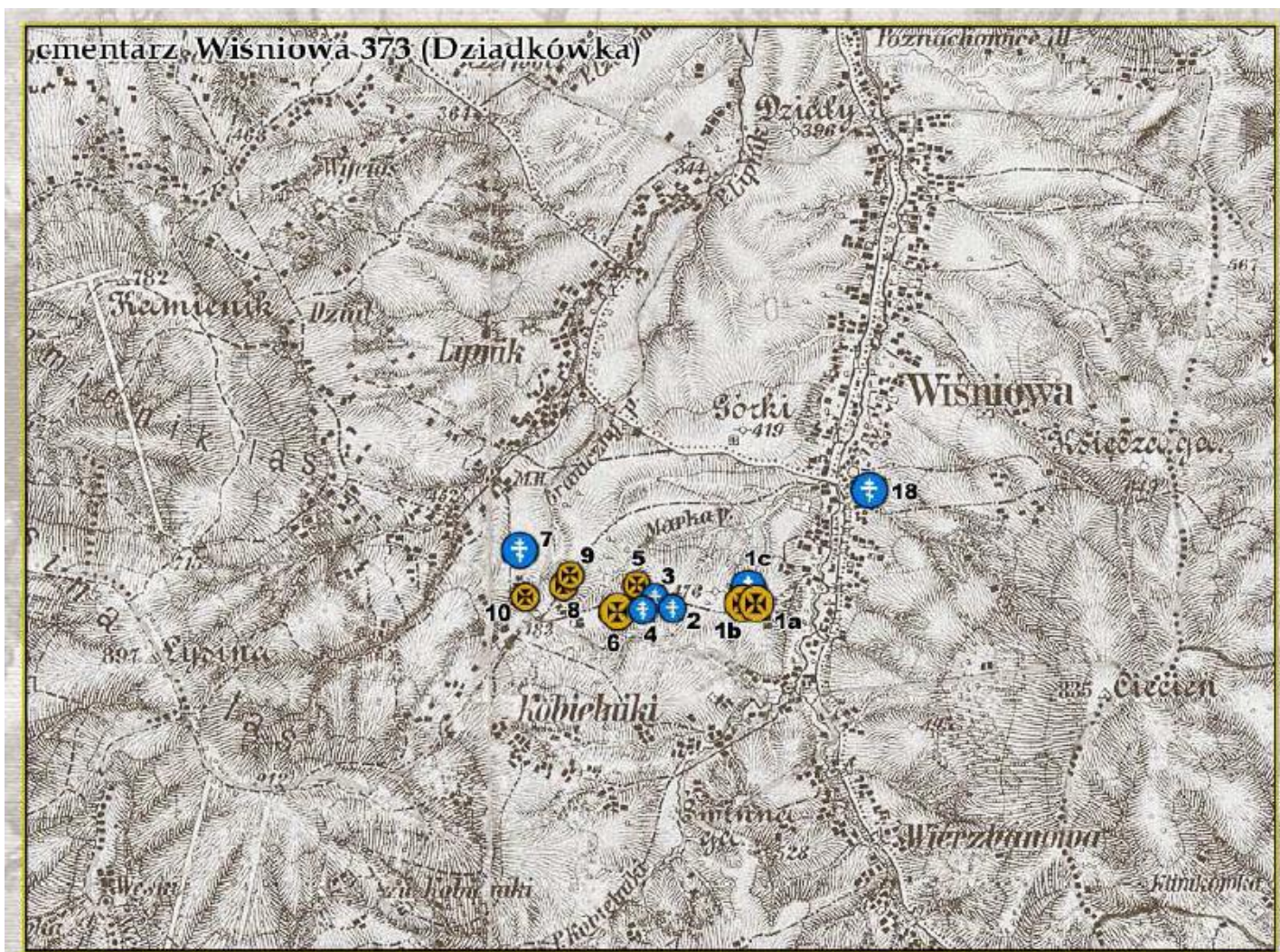
1. 3-6.12.1914r – na pograniczu trzech wsi: Wiśniowej, Kobielnika i Lipnika na wzgórzu „ Dziadkówka” rozegrała się bitwa. Stroną atakującą była 3 armia gen. Radki Dimitricza, a bronił się austriacki XI korpus lwowski gen. Ljubiczicza.
2. 1915r – powstanie Oddziału Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie.
3. 1916r – projekt Gustawa Ludwiga, ekshumacja z przypadkowych miejsc pochówku.
4. 1916-1939r – opieka władz Austriackich (cmentarz został ogrodzony, od strony głównego wejścia postawiono ok. 6m krzyż, każdy z nagrobków posiadał żeliwny krzyż).
5. 1939-1945r – okres wojenny, cmentarz przestał być zarządzany przez władze Austriackie.
6. 1945-1997r – cmentarz pod opieką okolicznych mieszkańców, porządek był utrzymywany tylko z okazji odwiedzin w dniu Wszystkich Świętych.
7. 1997r – decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, nr PSOZ IV/ 159/97 o wpisie do rejestru zabytków.
8. 1997-2012r – cmentarzem opiekują się Szkoły w Lipniku i Kobielniku, w ramach sporadycznych akcji.
9. 2012r – odnowa krzyży (odmalowanie, poprawa zamocowania).

Cmentarz wojenny nr 373 – Wiśniowa (współrzędne: 49°46'46"N 20°6'30"E)
 miejsce spoczynku 29 żołnierzy z armii austro – węgierskiej i 10 żołnierzy rosyjskich,
 zlokalizowany na obrzeżu lasu, na wschodnim skłonie, pod szczytem wzgórza Dziadkówka,
 górującego nad wsią po zachodniej stronie doliny Krzyworzeki. Kompozycja uformowana w
 1916 r. według projektu Gustawa Ludwiga.

Rys. 4. Projekt Cmentarza – źródło Archiwum UG Wiśniowa

Założony na narysie prostokąta o trójbocznym zamknięciu od strony zachodniej, przeciwległej do wejścia, obwiedziony drewnianym ogrodzeniem. Frontowy odcinek ogrodzenia, poprowadzony krawędzią skarpy, podbudowanej kamieniami polnymi. Na osi cmentarza monumentalny krzyż drewniany, który stanowił optyczną dominantę. Pochówek na tym cmentarzu odbył się w 1916r. po wcześniejszej ekshumacji zwłok z wybranych miejsc, gdyż zabitych żołnierzy pochowano w kilku zbiorowych mogiłach na Dziadkówce, a oficerów obok kapliczki przy drodze głównej z Wiśniowej do Wierzbanowej.

Mapa 3. Umiejscowienie cmentarzy – źródło Archiwum UG Wiśniowa.

Cmentarz znajduje się w na działce nr 2697 (dawniej pgr. 2884/3) w Wiśniowej i stanowi współwłasność osób prywatnych, objęta jest księgą wieczystą nr 7578, założoną w Sadzie Rejonowym w Myślenicach, Zamiejscowy Wydział Ksiąg Wieczystych z siedzibą w Dobczycach.

Cmentarz z biegiem lat popadał w ruinę, sporadycznie tamtejsi mieszkańcy zajmowali się grobami. Taki stan rzeczy trwał do lat 90 tych XX wieku, kiedy to podjęto działania, aby cmentarze wpisane zostały do rejestru zabytków nieruchomych. W 1997 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków w Krakowie wydał decyzję w sprawie wpisania cmentarza do rejestru zabytków ówczesnego województwa krakowskiego. Fakt ten jednakże nie przyczynił się do radykalnej zmiany. Okazjonalnie szkoły sprzątają i zapalają znicze. Cmentarz otoczony jest naturalnym lasem z przewagą sosny i świerka. Teren cmentarza zarośnięty krzakami (malina, ostrężnica) i trawą. Wymaga kompleksowego remontu, występuje potrzeba wykonania drobnych napraw przy odłamanych od cokołów krzyży żeliwnych, konserwacja elementów kamiennych.

W punktach granicznych znajdują się wkopane kamienie z wyrytymi literami KV potwierdzającymi fakt pochówku osób, które oddały życie za Ojczyznę.

UWAGA

Dokumenty archiwalne zgromadzone w zbiorach Urzędu Gminy Wiśniowa nie posiadają adnotacji o dacie wykonania oraz autorze.

Kalendarium – cmentarz przy „Jureczku”

1. 3-6.12.1914r. – na pograniczu trzech wsi: Wiśniowej, Kobielnika i Lipnika na wzgórzu „ Dziadkówka” rozegrała się bitwa. Stroną atakującą była 3 armia gen. Radki Dimitricza, a bronił się austriacki XI korpus lwowski gen. Ljubiczicza.
2. 1915r – powstanie Oddziału Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie.
3. 1916r – projekt Gustawa Ludwiga, ekshumacja z przypadkowych miejsc pochówku – na tym cmentarzu zostali pochowani wyłącznie oficerowie.
4. 1916-1939r – opieka władz Austriackich.
5. 1939-1945r – okres wojenny, cmentarz przestał być zarządzany przez władze Austriackie.
6. 1945-1992r – cmentarz pod opieką okolicznych mieszkańców, porządek był utrzymywany tylko z okazji odwiedzin w dniu Wszystkich Świętych.
7. 1992r – remont Kapliczki i ogrodzenia cmentarza, remont wykonany przez właściciela działki na której znajdują się w/w obiekty.
8. 1992r-obecnie – cmentarzem opiekuje się Szkoła w Wiśniowej, w ramach sporadycznych akcji a także właściciel terenu oraz okoliczni mieszkańcy.

Cmentarz wojenny nr 374 - Wiśniowa (współrzędne: 49°46'43"N 20°6'55"E) - austriacki cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej wybudowany przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie i znajdujący się na terenie jego okręgu X Limanowa. Kompozycja założenia ukształtowana wg projektu Gustawa Ludwiga, w powiązaniu z odnowioną wówczas kaplicą wiejską (z II poł. XIX w.) oraz drzewostanem.

Cmentarz wojenny Nr 374 Wiśniowa, ok. 1918 r. Projektował Gustav Ludwig.
Kriegerfriedhof Nr. 374 Wiśniowa, um 1918. Entwurf Gustav Ludwig.

Zdj. 1. Źródło Archiwum UG Wiśniowa.

Kaplica i ogrodzenie remontowane w 1992 r. Cmentarz ograniczony ogrodzeniem ze sztachet drewnianych na podmurowaniu, z filarami o piramidkowych zwieńczeniach (podmurowanie i filary z kamienia rzeczno, nakrycie filarów betonowe). Rozplanowanie cmentarza regularne, osiowe, z dominującym akcentem centralnym-kaplicą i mogiłami usytuowanymi wokół kaplicy, szeregowo na rzucie półkolistym powtarzającym jej obrys.

W analogicznym układzie w kształcie półkola zakompomowana zieleni wysoka. Mogiły oznaczone pomnikami grobowymi ze sztucznego kamienia, jednakowej wielkości ze zróżnicowaniem kształtu górnego zamknięcia steli, opatrzone żeliwnymi krzyżami maltańskimi i lotaryńskim, z motywem półwieńca, umieszczonymi w licu nagrobków lub w ich zwieńczeniu.

Cmentarz znajduje się w południowej części miejscowości Wiśniowa, w przysiółku Jurkówka, po prawej stronie drogi wojewódzkiej nr 964 prowadzącej do Kasiny Wielkiej.

Pochowano na nim 10 oficerów austro-węgierskich (głównie Czechów) oraz 2 oficerów rosyjskich, poległych w dniu 5 grudnia 1914 r., w bitwie w dolinie Krzyworzeki, w początkowej fazie operacji łapanowsko-limanowskiej.

Kaplica i cmentarz znajduje się na dz. 3274 (powstałej z pgr. 2312/5, pgr. 2312/6, 2312/8 i 2312/10). Nieruchomość stanowi współwłasność osób prywatnych i objęta jest KW 2260 i KW 1182.

Mapa 5. Mapy Katastralne z lat : początek XXw. , 1978, 1990r. – źródło Archiwum UG Wiśniowa.

W 1997 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków w Krakowie wydał decyzję w sprawie wpisania cmentarza do rejestru zabytków ówczesnego województwa krakowskiego.

Teren cmentarza jak i kaplica wymaga kompleksowego remontu, występuje potrzeba wykonania drobnych napraw przy odłamanych od cokołów krzyży żeliwnych, konserwacja elementów kamiennych, remont dachu i elewacji kaplicy.

Miejscowy Plan Zagospodarowania przestrzennego określa zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, podlegającego ochronie dóbr kultury na podstawie przepisów szczególnych i wpisanych do rejestru zabytków.

W granicach strefy ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące zasady:

- 1) ochrona istniejącej substancji zabytkowej, obiektów małej architektury, układów dróg i założeń zieleni,
- 2) utrzymuje się obiekty zabytkowe i zakazuje się przekształceń powodujących obniżenie ich wartości historycznych, estetycznych lub architektonicznych,
- 2) zagospodarowanie działki, na której znajduje się obiekt zabytkowy powinno odbywać się w sposób zapewniający jego właściwą ekspozycję; w szczególności zakazuje się:
 - a) lokalizowania wolnostojących nośników reklamowych oraz umieszczania reklam lub innych tablic nie związanych z funkcją obiektu,
 - b) lokalizowania roślinności, budynków, urządzeń i obiektów przesłaniających część frontową obiektu,
- 3) przeniesienie w inne miejsce obiektów zabytkowych może być przeprowadzone po wykonaniu ich inwentaryzacji architektonicznej zgodnie z przepisami szczególnymi.
- 4) właściwa ekspozycja, dbałość o detale,
- 5) zapewnienie informacji historycznej w miejscach pamięci
- 6) kolorystyka materiałów wykończeniowych: tynki – w jasnych tonacjach; elementy drewniane i kamienne – w kolorach naturalnych,

Obydwa cmentarze wymagają odnowy, ale najważniejsze byłoby to aby znalazła się grupa ludzi która, oprócz jednorazowych prac, zajęła się grobami częściej (przynajmniej raz na miesiąc usunęła chwasty, zapaliła znicze, posprzątała liście, wykosiła trawę itp.). Taką grupą mogliby być harcerze z miejscowego hufca bądź też uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów. Można by było zaproponować, aby wymiennie młodzież w ramach zajęć z historii lub w-f opiekowała się cmentarzami.

Głównym powodem zapomnienia o cmentarzach jest niedoinformowanie społeczeństwa o istnieniu tych miejsc. Powinnością władz jest dbanie o dobrą kulturę. Pomocne w ocaleniu od zapomnienia mogłyby być tablice informacyjne w pobliżu cmentarzy i przy głównych szlakach komunikacyjnych (takie jak te, które informują np. o Szlaku Papieskim czy Szlaku Orlich Gniazd) jak również foldery, mapki dostępne w istniejącym Gminnym Centrum Informacji Turystycznej. O ile dojazd do cmentarza przy drodze wojewódzkiej nie jest problematyczny, o tyle dojście do cmentarza na „Dziadkówce” narażać może wielu problemów, z uwagi na brak uregulowania stanów prawnych dróg prowadzących do tegoż miejsca (drogi prywatne, a miejscami po prostu nieprzejezdne i nieprzechodne). Dawniej, gdy olbrzymi krzyż znajdujący się w ogrodzeniu cmentarza nr 373 był widoczny z drogi głównej, zainteresowani odwiedzeniem go, szli w jego kierunku i tak mogli dojść do celu. Obecnie z drogi wojewódzkiej nie widać żadnego znaku szczególnego, drogi polne pozarastały, trudno się jest przedrzeć na miejsce. Dlatego konieczne jest, aby odpowiednie organizacje i władze, informację o tychże miejscach zamieściły na mapach, folderach i w Gminnym Centrum Informacji Turystycznej. Odpowiednia promocja historycznych cmentarzy będzie korzystna zarówno dla Gminy (większa liczba turystów to większe zyski dla lokalnych przedsiębiorców) jak również dla samych miejsc pochówku (miejscza odwiedzane przez gości muszą być zadbane i odpowiednio chronione, co zwiększa ich długowieczność). Zadbanie o świadomość mieszkańców Gminy, odpowiednie informowanie o zabytkach, przyczyni się do tego, iż ta wiedza będzie się rozszerzać wśród rodziny i znajomych zamieszkujących oddalone od Gminy regiony, a w ten sposób może rozpowszechnić się na cały kraj. Pomogą w tym również aktualne informacje w Internecie, gdyż obecnie można tam znaleźć jedynie krótkie wzmianki dotyczące cmentarzy na „Dziadkówce” i „Przy Jureczku”. Ważnym elementem utrzymania historycznych miejsc pochówku, jest poprawa ich infrastruktury wewnętrznej i zewnętrznej. Cmentarz nr 373 wymaga wykonania ogrodzenia. Należałoby jednak zadbać, aby komponowało się ono z

otoczeniem, jakim jest naturalne poszycie leśne. Naszą propozycją jest drewniane ogrodzenie, z elementami rzeźbionymi. Dużym plusem takiego rozwiązania jest fakt, iż Gmina posiada łatwy dostęp do surowca (las gminny, gdzie prowadzona jest coroczna wycinka), lokalni przedsiębiorcy prowadzą tartaki, a dodatkowo kilku gminnych artystów rzeźbi w drewnie. Na cmentarzu należało by także wytyczyć alejki pomiędzy grobami które byłyby usypane z naturalnego kamienia i lekko utwardzone. Korzystne byłoby również stworzenie specjalnych miejsc obok grobów, przeznaczonych na postawienie zniczy i kwiatów, które zapewniałyby ochronę przed zaproszeniem ognia w lesie. Cmentarz nr 374 wymaga renowacji istniejącego ogrodzenia, wymiany zniszczonych elementów drewnianych. Również tutaj dobrym rozwiązaniem byłyby alejki prowadzące do grobów, wykonane tak jak na cmentarzu na „Dziadkowie”, wraz z miejscami na znicze i kwiaty. Dodatkowo, „Przy Jureczku” znajduje się kapliczka, która również wymaga gruntownej renowacji – poprawa dachu (pokrycia i konstrukcji), odnowa elewacji oraz odrestaurowanie wnętrza.

Bibliografia:

- „W Wiśniowej i na jej granicach-dawniej i dziś”. Stanisław Piechowicz.

Wiśniowa 1998,

- Uchwała nr XXIX/187/10 Rady Gminy z dnia 15.03.2010r, w sprawie uchwalenia planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Wiśniowa - załącznik graficzny,

- Program Ochrony Środowiska Gminy Wiśniowa na lata 2004-2011

- <http://www.ug-wisniowa.pl-strona> internetowa Gminy Wiśniowa,

- <http://pl.wikipedia.org>,

- materiały archiwalne zawarte w Archiwum Urzędu Gminy Wiśniowa,

- foldery i materiały promocyjne Gminy Wiśniowa